

BOSTADSBRIST I SKOGEN

- Hur skogsbruket har rivit fåglarnas bostäder

Naturskyddsföreningen

Bostadspolitik för skogen

I och med den ökade exploateringen av skogen och det intensivare skogsbruk som började utövas under andra halvan av 1900-talet, så har det skett stora förändringar i det svenska skogslandskapet.

Andelen gamla skogsbestånd (>140 år i norra Sverige, >120 år i södra Sverige) har minskat dramatiskt om man jämför med hur det såg ut innan år 1920. Detsamma gäller för antalet stora, grova träd och antalet kvarlämnade högstubbar.

Skogsbränder, som länge varit ett naturligt störningsmoment i skogen och bland annat bidrar till att det bildas död ved som är värdefull för den biologiska mångfalden, började förhindras i slutet av 1800-talet. Döda träd och död ved togs aktivt bort från skogarna eftersom de sågs som oönskade och riskerade att dra till sig besvärliga insekter och skadesvampar.

Från och med 1950-talet blev kalhuggning den dominerande avverkningsformen och under 1960- och 1970-talen ökade hyggena i storlek.

Gallring med avsikt att skapa jämgamla skogsbestånd började utföras.

Under samma tidsperiod började man även förhindra spridningen av lövträd i unga skogsbestånd, bland annat med hjälp av herbicider. Detta har gjort att det idag knappast finns några gamla, grova lövträd kvar.

Många skogslevande arter är starkt beroende av lövskogar eller skogar med stora lövinslag, eftersom lövträden bidrar med lämpliga bohål och ofta fungerar som utmärkta födosöksbiotoper.

Till vänster syns en karta (framtagen av G. Mikusinski) som visar lövskogens utbredning i norra Europa. Här ser man tydligt hur lite utav lövskogen som finns kvar i Sverige jämfört med andra länder.

Tyvärr har den svenska skogslagstiftningen i alltför stor utsträckning gynnat högproduktiva barrskogar och konsekvensen har blivit att lövskog och lövinslag saknas i nästan hela Sverige.

Det är med stor sannolikhet förändringarna i skogsbruket och omvandlingen av hela skogslandskapet - från naturskogar till produktionsskogar - som ligger bakom de negativa populationstrenderna hos många arter av både fåglar och fladdermöss.

Bristen på bohål är nämligen den begränsande faktorn för flera utav de skogslevande arterna. Dagens enformiga plantager kan helt enkelt inte erbjuda lika många bohål som en flerskiktad naturskog.

Uppsättning av holkar kan till viss del motverka fåglarnas bostadsbrist, men man måste komma ihåg att det är en relativt kortsiktig lösning. Gamla, grova träd och död ved utgör till exempel ofta hem för många vedlevande insekter och fungerar därmed som viktiga födokällor för många fåglar.

Vilka arter har drabbats av bostadsbristen? ¹

Vitryggig hackspett

Rik förekomst av lövträd och döende träd är två av vitryggens största krav på häckningsbiotopen. Dessutom ska skogen helst vara flerskiktad och varierad med en hög andel gammal skog.

Under 1800-talet fanns arten talrikt i nästan hela Sverige men under 1900-talet minskade dock arten i antal i takt med att storskaligheten i skogsbruket ökade.

Idag är vitryggen nästintill försvunnen från i Sverige och man räknar med att det endast finns 10-15 individer kvar i vårt land idag.

Mellanspett

Mellanspetten kräver en riklig förekomst av gamla lövträd, gärna ekar, med grov bark och döende grenar. Bohålet hackas ut i döda ekgrenar eller murknande lövträdsstammar.

Från 1800-talet finns det uppgifter om fasta bestånd av mellanspetten i Skåne, Blekinge, Småland och Sörmland. Under 1900-talet började dock arten minska kraftigt i antal.

År 1982 fanns endast 6 stycken spridda individer kvar, och sedan dess betraktar man arten som försvunnen ur den svenska faunan. Den huvudsakliga orsaken till artens utdöende anses vara brist på lämpliga häckningsbiotoper.

Talltita

Talltitan trivs i de flesta typer av skog, både tall-, gran- och blandskog. Det viktigaste kravet på häckningsbiotopen är en rik förekomst av murknande högstubbar, där den kan hacka ut sitt bohål.

I övrigt brukar talltitan skaffa sig ett relativt stort revir på 10-20 hektar sammanhängande skog, och missgynnas därför av fragmenteringen i dagens skogsbruk.

¹ All fakta om fågelarterna kommer från Svensson et al., 1999 om inget annat anges.

Arten har minskat i antal sedan 1980-talet och man räknar med att i slutet av 1990-talet var beståndet endast hälften så stort som det var i mitten av 1970-talet. Minskningarna tros bero på de förändringar som skett i skogslandskapet och på en minskande mängd död ved som passar för bobyggandet.

Entita

De flesta typer av löv- och blandskog fungerar som häckningsbiotop för entitan, så länge det finns bra boplatser i form av naturliga hål eller murknande träd och stubbar där den själv kan bygga hål.

Entitan trivs även med ett rikt och varierat busk- och trädskikt.

Förekomsten av entitan var i stort sett konstant under 1900-talet, fram till ungefär 1975 då arten började minska i antal. Beståndet har sedan dess minskat kraftigt, och man tror att nedåtgången beror på att lövinslaget i skogarna minskat och fragmenterats, och att lämpliga bohålsträd försvunnit mer och mer.

Lappmes

Lappmesens population har minskat de senaste 10-15 åren. Viktiga biotoper för arten är urskogsliknande områden med lövinslag, gärna av björk, samt mycket död ved. Lappmesen tycker om lågproduktiv och svårföryngrad barrskog, vilket gör den ovanlig i produktionsskogar.

Reviret måste vara minst 15 hektar, och arten missgynnas därför kraftigt av fragmentering av skogen.

Det är därför inte helt otroligt att det är dagens skogsbruk som ligger bakom lappmesens populationsminskning.

Svartmes

Arten trivs både i rena barrskogar som i blandskogar, och så länge det finns förekomst av ihåliga träd, murkna stubbar eller andra lämpliga boplatser spelar skogens ålder mindre roll.

Svartmesen har minskat kraftigt de senaste tio åren. Enligt Söderström (2008) är det troligt att den kraftiga nedåtgången av svartmesens population beror på det intensiva kalhyggesbruket.

Trädkrypare

För trädkryparen är det viktigt att det finns träd med grov och fårad bark i häckningsbiotopen. Skogen är företrädevis en gammal granskog eller al- och björkskog, men även lövskogar, blandskogar och rena tallskogar går bra.

Reviren är ofta tio hektar eller större.

Trädkryparens population har minskat de senaste 30 åren. Man tror att arten är extra känslig mot fragmentering i skogslandskapet och att förändringar i skogsbruket har bidragit till den nedåtgående trenden (Söderström, 2008).

Fladdermöss

Kunskapen kring fladdermössens populationstrender är mycket liten, eftersom man först år 2010 började utföra standardiserade inventeringar.

Man vet dock att för sex av de sju rödlistade fladdermusarterna i Sverige är skog en viktig landskapstyp och troligtvis har förändringar i denna bidragit till att arterna blivit rödlistade.

Ett av de största hoten mot fransfladdermusen är omvandlingen från lövskog till granskog, framförallt längs vattendrag samt fragmentering av gamla skogsbestånd (Ahlén, 2011a).

Bechsteins fladdermus, som troligtvis finns i <50 exemplar i Sverige, hotas av att gamla och grova ek- och bokbestånd försvinner eftersom de utgör både lämpliga boplatser och jaktbiotoper (Ahlén, 2011b).

Barbastellen har behövt flytta längre och längre söderut på grund av att deras favoritskogar ersatts av kalhyggen och ungskogar och ett stort hot mot arten är försvinnandet av lämpliga jaktbiotoper och boplatser (Ahlén, 2011c).

Holkar kan hjälpa till att motverka bostadsbristen

Många fåglar kan gynnas av uppsättning av holkar. **Storskraken** har en förkärlek för holkar, och för **knipan** har bristen på lämpliga håligheter gjort att holkar blivit den kanske viktigaste formen av bohål. På vissa håll i Norrlands inland har man satt upp holkar för kniporna vid varenda liten sjö.

Även för flera **ugglor** har holkar blivit en viktig boendeform. Man tror att en av anledningarna till att vi överhuvudtaget har kvar en livskraftig population av både slaguggla och pärluggla beror på en flitig uppsättning av holkar. Enligt en finsk studie skedde hela 95 % av alla kattugglehäckningar i holkar år 1970, vilket kan jämföras med ca 50 % i början av 1940-talet.

På Gotland har man i stor utsträckning satt upp holkar för **halsbandsflugsnappare**, vilket har gett gott resultat. Efter holkuppsättningen uppvisade arten upp till fem gånger så hög partäthet som innan.

Entitan och **svartmesen** accepterar holkar, men **talltitan** däremot vill helst hacka ut sitt bohål själv och är därför svår att hjälpa med uppsättning av holkar. Den kan dock ibland låta sig luras om man fyller holken med kutterspån som fågelns sedan får sprätta ut.

Blåmesen och **talgoxen** är, till skillnad från talltitan, inte lika kräsna och de häckar gärna i holkar.

Lappmesens utbredningsområde kan breddas med hjälp av uppsättning av holkar, men naturskogar föredras alltid framför brukade skogar med holkar.

Vad gäller **trädkryparen** så duger inte vanliga fågelholkar, men uppsättning av speciella häckningsfickor har visat sig vara positivt för arten och populationen ökade väsentligt i samband med detta.

Referenser

Ahlén, I. 2011a. Myotis nattereri – fransfladdermus. Artdatabanken, SLU.

[http://www.artfakta.se/Artfaktablad/Myotis_Nattereri_100087.pdf]

Ahlén, I. 2011b. Myotis bechsteinii - Bechsteins fladdermus. Artdatabanken, SLU.

[http://www.artfakta.se/Artfaktablad/Myotis_Bechsteinii_100085.pdf]

Ahlén, I. 2011c. Barbastella barbastellus – barbastell. Artdatabanken, SLU.

[http://www.artfakta.se/Artfaktablad/Barbastella_Barbastellus_100015.pdf]

Linder, P & Östlund, L. 1998. Structural changes in three mid-boreal Swedish forest landscapes, 1885-1996. Biological Conservation 85 (1998) 9-19.

Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. Svensk fågelatlas. Vår fågelvärd, supplement 31, Stockholm.

Söderström, B. 2008. Hur påverkas fåglar av hyggesbruk? – Fauna och Flora 103(1): 2–7.

[http://www.artdata.slu.se/FaunaochFlora/pdf/faunaochflora_08_1_faglar_och_hyggen.pdf]